

(Novi) muzikološki duo – knjižni novosti muzikologa dr. Jerneja Weissa

Hans Gerstner (1851–1939) – Življenje za glasbo in Češki glasbeniki v 19. in na začetku 20. stoletja na Slovenskem

Slovenske knjižne police so bogatejše za dve novosti iz znanstvenoraziskovalne delavnice mladega, pa že uglednega slovenskega muzikologa izr. prof. dr. **Jerneja Weissa** (roj. 1980).

Še iz leta 2010 smo dolžni našim bralcem predstaviti njegovo monografijo o sudetskem Nemcu, violinistu **Hansu Gerstnerju** (1851–1939), ki je dovršen del svojega (poustvarjalnega glasbenega) opusa preživel in zapustil prav na Slovenskem. Po končanem konservatoriju v Pragi je leta 1871 postal orkestrski direktor oz. koncertni mojster Deželnega gledališča in učitelj violine na šoli Filharmonične družbe v Ljubljani. V času prve svetovne vojne (1914–1918) je tudi vodil delo družbe. Nastopal je tudi kot solist z njenim orkestrom in zlasti kot vodja njenega godalnega kvarteta. Pogosto je gostoval, zlasti po avstro-ogrski monarhiji in Nemčiji. V recenziji knjige piše zasl. prof. dr. Primož Kuret, da »je Jernej Weiss že v času svojega študija v Regensburgu v Glasbenem inštitutu sudetskih Nemcev našel spomine Hansa Gerstnerja, zadnjega glasbenega ravnatelja ljubljanske Filharmonične družbe, ki jih je slednji v starosti 85 let napisal za svoje otroke. Gerstner kot skrben kronist poroča

o glasbenem dogajanju v Ljubljani v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja, ko je kot violinist, koncertni mojster, glasbeni pedagog na različnih ljubljanskih šolah aktivno sooblikoval ljubljansko glasbeno življenje. Weiss je monografijo razdelil na biografski del, ki v kronološkem zaporedju obravnava Gerstnerjevo življenjsko pot, in v drugem delu prevod njegovih spominov. Delo je zanimiv in dragocen prikaz dela Filharmonične družbe, njenih stikov z velikimi umetniki tedanjega časa ter seveda predvsem priča o Gerstnerju in njegovi umetniški dejavnosti. Monografija vsebuje neoporečno znanstveno argumentacijo in poglobljen komentar teksta. Prevod je tekoč in berljiv. Podoba ljubljanske Filharmonične družbe tako ob dosedanjih raziskavah dobiva novo, osebno dimenzijo enega izmed njenih glavnih protagonistov. Ob maloštevilnih glasbenih pričevanjih iz tega časa je zato nadvse dragocen dokument. « Ker je bil Johann (Hans) Gerstner rojen v mestecu Luditz (Žlutice) v Šleziji, tik ob nekdanji nemško-češki jezikovni meji, ga je seveda zaznamovalo takratno nemštvo in seveda slovenstvo, saj je ostal vse do svoje smrti leta 1939 v Ljubljani, kjer je tudi pokopan. Njegov življenjski in delovni, torej umetniški sprehod skozi Ljubljano, kjer je preživel in deloval celih oseminšestdeset let, pa pokažeta na njegovo (violinsko) zrelost in dovršenost, saj se je po diplomu na praškem glasbenem konservatoriju (1871) najprej za kratek čas udinjal v Pragi, potem pa v Ljubljani, kjer je uspel poustvarjalno na

dveh področjih: na pedagoškem in izvajalskem, tako na filharmoničnem odru kot še kje drugje. Tu je srečal v edini in nepopolni sezoni 1881/82 Gustava Mahlerja, kapelnika, zaposlenega v ljubljanskem gledališču. Gerstner ga je spoznal tudi kot »neznanega pianista in dirigenta«. Gerstner je bil pobudnik in priča začetkov wagnerjanstva na Slovenskem. Njegovo delo violinista, koncertnega mojstra in pedagoga je bilo v Filharmonični družbi plod ugotovljenega (poustvarjalnega) crescenda, gostovanj nekaterih vrhunskih tujih glasbenih umetnikov (poleg že omenjenega G. Mahlerja npr. še J. Brahmsa, E. d'Alberta, R. Straussa, H. Richterja, F. Weingartnerja idr. – z njimi je ostal v prijateljstvu in so si dopisovali), njegovih (solističnih) gostovanj v tujini in celo ravnateljskega mesta (med prvo svetovno vojno, 1914–1918) v Filharmonični družbi. Bil je njen zadnji ravnatelj in torej priča njeni ukinitvi. Zato je vse od njenega konca (1919) pa do svoje smrti (kot piše J. Weiss), potem ko

ji je poklonil osemindvajset let požrtvovalnega dela, živel s kar se da klavrno pokojnino, tako da se je moral vse do svojega trinosemdesetega leta kljub svojim več kot očitnim zaslugam ne le za glasbeno Ljubljano, temveč tudi za vso pokrajino, preživljati s privatnim poučevanjem. Ob še drugih težavah njegove žene in v širši družini so bila Gerstnerjeva zadnja leta in jesen njegovega življenja v Ljubljani težka. Njegovo življenje za glasbo pa kljub vsemu le obstaja. Bilo je vsekakor njegov »spiritus agens«. Objavljeni so tudi že omenjeni Gerstnerjevi spomini, ki jih je avtor v prevodu razdelil na rodni Luditz/Žlutice (1851–1864), Prago (1864–1871) in Ljubljano (1871–1939). V Weissovi knjigi sledijo še Koncept nacionalne glasbene kulture H. Gerstnerja namesto zaključka, prevod povzetka v angleščino, seznam virov in uporabljene literature ter imensko kazalo. Zdaj že Weissovi »hišni« založbi Litera in Univerzi v Mariboru je uspelo delo s kar 279 opombami natisniti na 209 straneh. Poudarjeno gre zaznati izjemno zanimanje avtorja za primarne vire in njihova citiranja, kar pravzaprav odlikuje avtorja najprej kot (izvirnega) raziskovalca in šele potem kot pisca svojih izsledkov. Prav na podlagi Weissovih dosedanjih (avtorskih) re-

zultatov gre za opazen premik v slovenskem (glasbenem) zgodovinsko, ki postaja kljub naslonitvam na nekatere prejšnje dosežke drugih, new age le-tega.

Drugi recenzent (prof. dr. Matjaž Barbo) je v zvezi z izdajo knjige dodal: »*Monografija prinaša prvi širši vpogled v življenje in delo enega najpomembnejših oblikovalcev slovenskega glasbenega življenja ob izteku avstro-ogrske monarhije H. Gerstnerja. Avtor /.../ kritično komentirano izdajo Gerstnerjevih spominov pospremi z obsežnim in poglobljenim prikazom Gerstnerjevega dela, njegovega pomena zlasti za razmah ljubljanske Filharmonične družbe in slovenske glasbe na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Razprava tako prerašča iz zgolj kritične izdaje virov v obsežno študijo o Gerstnerjevem življenju in slovenskih kulturnih razmerah v burnih in prelomnih desetletjih. Še zlasti je pomembno dejstvo, da se prek pričevanja enega glavnih protagonistov neposredno približamo vzvodom, ki so določali podobo glasbenega življenja na Slovenskem ob izteku 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja. Tako prevod kot strokovna študija, ki spremljata delo, pomenita pomembno obogatitev sicer konsistentno rabljene strokovne terminologije. Delo, napisano v tekočem in berljivem slogu, zaznamujeta metodološka jasnost in znanstvena strogost.*«

Najnovejši avtorjev prispevek v tej smeri pa je pravzaprav Weissov obolus vseh njegovih dosedanjih prizadevanj na področju obravnave »češko-slovenskih glasbenih odnosov«, saj jim sledi vse od svoje diplomske naloge pa do doktorske disertacije na oddelku za muzikologijo ljubljanske filozofske fakultete (2003–2009), zdaj pod enim, zdaj pod drugim (modificiranim) naslovom, ves čas pa so v ospredju tako glasba in glasbeniki, Čehi in Slovenci (ali/in obratno). Tokratna študija ali kar monografija, posvečena v načinu, ki smo ga že omenili, je zato tudi obsežna in kljub nekaterim dosedanjim (sporadičnim) prizadevanjem drugih, le vrh ledene gore omenjenega ne le glasbenega, temveč kar zgodovinskega pojava navzočnosti čeških glasbenikov v slovenskem geografskem prostoru. Knjiga z naslovom **Češki glasbeniki v 19. in na začetku 20. stoletja na Slovenskem** v sodelovanju založbe Litera in mariborske Pedagoške fakulte-

te prinaša na kar 616 straneh poglobljeno študijo o razmerah in številnih posameznikih, ki so bili v navedenem času tesno povezani s Slovenci, tako tesno, da je npr. še danes slovenska nacionalna opera *Gorenjski slavček* izpod peresa Antona Foersterja hkrati tudi delo Čeha, da je npr. sicer maloštevilni orkester (prve) slovenske filharmonije v času delovanja izvrstnega češkega dirigenta Vaclava Talicha v Ljubljani (1908–1912) štel več kot polovico čeških glasbenikov itd. Na (ljubljski) predstavitvi knjige v Trubarjevi hiši literature 17. maja 2013 je npr. moderator ddr. Jonatan Vinkler ponovil že napisane ugotovitve Weissove (nove) kvalitete glasbenega zgodovinarja, ki pretežno temelji na primarnih (zgodovinskih) virih. Tem ugotovitvam je več kot pritrnil drugi promotor te knjige zasl. prof. dr. P. Kuret, ki ima pri nas pravzaprav največ zasluga za zgodovi-

nopisje o Filharmonični družbi, neposredni predhodnici današnje Slovenske filharmonije. Ta knjiga je nedvomno izvrsten, morda kar prvi tovrsten dokaz tega. Krasi jo kar 1243 opomb, po avtorjevem predgovoru in uvodu pa sledi »in medias res«: od kulturnih in političnih razmer v čeških in slovenskih deželah v 19. in na začetku 20. stol. do sklepa. Čehi in Slovenci so predstavljeni še v angleščini, enako tudi povzetek. Na 39 straneh je navedenih 413 enot virov in literature, sledi pa še popis 207 nepodpisanih enot (članki, zapiski in dopisi) na osmih straneh. Na zadnjih 27 straneh je npr. nanizanih kar 695 (na-

ših in tujih) imen (imensko kazalo), ki so obravnavani, navedeni ali kako drugače omenjeni v knjigi. Recenzent red. prof. dr. Matjaž Barbo mdr. takole piše o tem zadnjem Weissovem muzikološkem delu na Slovenskem: »Pričujoča knjiga predstavlja izjemno dragoceno študijo pretoka čeških in slovenskih glasbenikov v stoletja dolgi neprekinjeni kontinuiteti medsebojnega oplajanja. Kulturnopolitičnemu okviru sledi najprej analiza pomena posameznih čeških glasbenikov na Slovenskem. Zatem avtor razčlenjuje vpliv osrednjih čeških glasbenopedagoških institucij na oblikovanje tam šolajočih se slovenskih glasbenikov. Posebno obsežno poglavje knjige je namenjeno glasbeno ustvarjalnemu delovanju čeških glasbenikov na Slovenskem. Razprava jasno analitično potrди, da so prav češki glasbeniki v mnogo čem ključno zaznamovali nastanek in razvoj nekaterih osrednjih glasbenih zvrsti pri nas. V knjigi je zaslediti kritično analizo koncepta nacionalne glasbene kulture, ki presega v preteklosti večkrat poudarjeno ekskluzivistično nacionalno polariziranje. Poleg tega velja poudariti, da gre za delo, ki v mnogo čem preveč odkriva ne le nekatera manj znana glasbena imena, temveč se posveča tudi kompozicijskim področjem, ki na Slovenskem še vedno veljajo za neraziskana. Avtor tako prek natančne in široke analize obstoječih virov z lucidno znanstveno drznostjo, a hkrati v tekočem slogu bralcu izrisuje plastično podobo obravnavanih vezi.« Tako kot nas je recenzent popeljal bežno skozi celoto Weissovega pisanja, si ga lahko zdaj kronološko ogledamo skozi naslednje poglavij oz. razdelkov: Česko-slovenski kulturni stiki do začetka 19. stol., Kulturnopolitične razmere v čeških in slovenskih deželah do leta 1848, Kulturnopolitične razmere v čeških in slovenskih deželah med letoma 1848 in 1861, Kulturnopolitične razmere v čeških in slovenskih deželah med letoma 1861 in 1914, nato sledi obravnava čeških glasbenikov v prvi polovici 19. stol. na Slovenskem (František Josef Benedikt Dusik, Vencslaw Wratny, Josef Mikš, Jan Slavik, Gašpar Mašek in Josef Beneš). V okviru glasbenega in organizacijskega delovanja čeških glasbenikov v glasbenih ustanovah na Slovenskem v drugi polovici 19. in na začetku 20. stol. avtor poseže na področja, kot so čitalnice in njihove bésede, ljubljanska čitalnica, tržaška čitalnica, mariborska čitalnica, Filharmonična družba v Ljubljani, Dramatično društvo, Cecilijino društvo v Ljubljani, Glasbena matica v Ljubljani, Slovenska filharmonija in Slovensko deželno gledališče. V okviru glasbeno ustvarjalnega delovanja čeških glasbenikov na Slovenskem v drugi polovici 19. in na začetku 20. stol. so predstavljeni še Anton Nedvčed, Anton Foerster, Emerik Beran, Karel Hoffmeister in Josef Procháska, nekateri med njimi skoraj že kot čisto pravi Slovenci, v nadaljevanju tega poglavja oz. v enakem časovnem okviru pa še njihovo glasbeno poustvarjalno delovanje, v okvir katerega zagotovo spadajo Anton Nedvčed, Anton Foerster, Filharmonična družba v Ljubljani, Glasbena matica v Ljubljani, Nemško in slovensko deželno gledališče, glasbeno poustvarjalno delovanje čeških glasbenikov na Tržaškem, Goriškem in Štajerskem ter ponovno Slovenska filharmonija. V okviru delovanja čeških

glasbenikov na področju glasbenopedagoškega delovanja so skoraj (dobesedno) ponovljena imena in nekatere ustanove ter mesta, ki smo jih že omenili, pa še glasbeno šolstvo na drugih glasbenih in pedagoških ustanovah na Slovenskem. Tudi glasbenopublicističnega delovanja so se udeležili najpomembnejši in že omenjeni Čehi pri nas na Slovenskem, poleg njih pa še Julius Ohm Januschowsky in Josip Michl. Drugi recenzent doc. dr. Aleš Nagode pa se je takole razpisal o knjigi in najnovejših dosežkih J. Weissa: »Knjiga zapolnjuje očitno belo liso v slovenskem glasbenem zgodovinopisju. Čeprav je bil pritok čeških glasbenikov na Slovensko v 19. stoletju splošno znano dejstvo, je bila obravnava njihovega delovanja vseskozi zaznamovana s prevladujočo nacionalno kulturnozgodovinsko optiko. Uspešnejši so bili molče »naturalizirani« in obravnavani kot »slovenski« glasbeniki, njihovi manj uspešni kolegi pa so bili za življenja tarča šovinističnih izpadov v javnih občilih, po smrti pa jih je zadela demnatio memoriae še s strani glasbenega zgodovinopisja. Avtor se prvič celovito loteva pojava češke glasbene imigracije kot sa-

mostojnega in za podobo slovenske kulture ključnega pojava. Pri obravnavi usode posameznih glasbenikov se ne izogiba odkritemu soočenju z mnogokrat odklonilnim odnosom slovenskega življa do večinoma strokovno boljje podkovanih čeških glasbenih umetnikov in nedoraslostjo provincialne slovenske publike za recepcijo umetniškega delovanja na vrhunski ravni. Namesto ponostavljene podobe vsesplošnega češko-slovenskega političnega in kulturnega bratstva na področju glasbene umetnosti, izriše raznoliko in z množico osebnih in splošnih interesov predoločeno podobo zgodovinskega dogajanja.« Knjiga je opremljena s slikami in ilustracijami, med katerimi je največ podob čeških glasbenikov, tudi tistih, ki jih je za Slovenske skladatelje – koncil slovenske glasbe (mala ali Osterčeva dvorana Slovenske filharmonije v Ljubljani, 1936) narisal (risbe, lesorezi in olja) slikar in skladatelj Saša Šantel. Izdajo knjige sta poleg izdajateljev (Litera in Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru) podprla še Javna agencija za knjigo in Forum slovanskih kultur. Tehnično jo je uredil Primož Žerdin, izšla pa je v nakladi tristo izvodov.